

לה בין השמשות ובין המצרים, ספרות שכולה נימצאת על כתפותיהם של מיספר יחידים עקשניים, ספרות שכבר יבש מקור דמעותיה — הקינה הגדולה החרישה מאין לה? הכוח מאין יימצא לה להיות לפה למצריה-הארם, למצר הישראלי? (י. ח. ברנר, מפנקי הספרותי). מכנה ספרות זו כספרות של "אף-על-פי-כן", הגדרה אותה מאמץ שקד כראש פרק בספרו.

את הקדמתו מסכם גרשון שקד ב-דברים: "אנו יוצאים לתאר תשעים שנות

שער ספרו של שקד על כחפי יחידים עקשנים

ספרות הירואית, שנוצרה בחלל תרבותי-חברתי ריק כמעט, והיא מלאה אותו כי כור המתמלא מחוליותיו. היא לא רק נוצרה על ידי חברתה ותרבותה, היא גם נוצרה אותה. היא עיצבה מציאות לא פחות משעוצבה על-ידיה. היא נתקיימה כתחומי לה דרך נס, בזמן כלברי, ללא ארץ, התי-הווחה כשבילי התחתים, נפתולים ולבמים, עד שיצרה עימן מקום ומרחב לחיים.

בקובץ הראשון "בגולה" (הקובץ השני שיראה אור בקרוב הוא "בארץ ובתפוצה") מצליח גרשון שקד לצייר את תמונתה של הספרות העברית החדישה בתקופתה הראשונה, בה משובצות יחדיו עבודותיהם של פ. לחובר, יוסף קלוזנר, יוסף אורי-נובסקי, וחוקרים צעירים יותר שעסקו בחקר אותה תקופה כדן מירון, מנחם פרי ואחרים. הוא יוצר מתוך כל המרכיבים הללו מארג המיועד לכל שוחרי, או שוחרי כוחה, של הספרות העברית, תוך שהוא מצליח להציג את הספרות העברית כפרוי-פורציה מלאה, וכלל לא קרתנית, כספרות רבת הישגים.

ספר זה יש בכוחו להחזיר לדור הנוכחי של צרכני התרבות הפוסטנציאליים, שהושחת בידי מערכת הלימודים של משרד החינוך, את העניין לחפש ולמצוא טעם חדש בספי-רות העברית.

החוויה הישראלית

שכול וכישלון

סגן ישי רון נפל בקרב על גדות תעלת סואץ בימי מלחמת ההתשה. מדי שנה, בסמוך ליום נפילתו, מתכנסים בני-נוער ומתכנים ליום-עיון המוקדש לזיכרו. הקו המנהה כנסים אלה הוא הרצון לחפש משמעויות למאבק הישראלי לחיים.

בימים אלה ראה אור הקובץ השני לזכרו של ישי רון* ובו לקט מתוך דברים שנאמרו בשלושה ימי-עיון (בשנים * הישראלי כיהודי, יהדות וציונות בחינוך, מתוך דברים לזכר סגן ישי רון, בעריכת אברהם וולפונדו, הוצאת עם עובד + תרבות וחינוך; 134 עמודים.

תשל"ה, תשל"ו ותשל"ז) בהם השתתפו, בין השאר, שלמה לוט, ס. יזהר (סמי-לנסקי), חנוך ברטוב, אליעזר שביד, אברהם וולפונדו, מנחם אילון, אלכס ברזל ושלום רוננברג.

סיגנון הנצחה זה, שנבחר על-ידי המישר-פחה, עדיף על קלישאת ספרי-הזיכרון המקובלים. הוא מהווה נסיון לבחינת נוש-אים עקרוניים העומדים ברום עולמה של החברה הישראלית, והמחשה לבגרות בה ניתן להתמודד עם השכול.

אלא שיוזמי ימיה-עיון והקובץ חוטאים כלפי ישי רון ובני דורו. הכישלון הוא בבחירת הדוברים הראשיים, והכוונה לסופר ס. יזהר ולעיתונאי חנוך ברטוב, המייצגים ביצירותיהם ובמאמריהם, משך קרוב לשלו-שים שנה, את כישלונה המוחץ של החברה הישראלית. הם נועדו לשמש קולות מוערי-ים ועמוררים, החייבים ללכת לפני המחנה — והפכו למזדנבים בעקבותיו.

כותרת הרצאתו של ס. יזהר (יליד 1916) היא "הישראלי והיהודי". במהלכה הוא שוצף וקוצף כמורד שאהרי בלותו היתה לו עדנה, ותוקף את התאבנות מע-רכת החינוך בדימויים כמו: "לפיכך, כשמדברים על ישראל ועל יהודי, מרבי-רים על הוויות משתנות, נקות ויונא-מיות, ולא על שני יצורים קפואים רמוזי-אשתי לוט. בתי-ספר אוהבים דברים גמרי-רים, חנוטים, פוחלצים ואדרים, ממויינים, כל אחד ותווית והותו עליו. אבל במציאות אין כאלה..." הוא מתעלם ביודעין ובמת-כוון מעברו שלו, כמי שחיים במשך שנים את כיסאו בכנסת, מבלי לתרום

ס. יזהר מורד שוצף וקוצף

כהוא זה לשינוי כלשהו באווירה הגמרי-רה, החנוטה, הפוחלצית והממויינת ש-הקיפה אותו.

בהמשך משאו מערים יזהר השגות בל-תי מדוייקות, בנסינונו למצוא את השוני בין היהודי לישראלי בפעלו של האחי-רון כהחזרת עטרת לשון-הקודש, "ללשון חיים ולשימושי חיים", ואת תרומתו למה שהוא מגדיר כ"המפסיכה הכיחנותי". והסעיף האחרון בדברי יזהר עוסק במהפכי-כה המרכיזית שעשה היהודי, והתמטאה בעבודה. לא עבודה סתם, כפינסה, כעמל קשה-יוב, אלא עבודה שהיתה קשורה כמה שקראה בשם, רעיון העבודה... וכך ממשיך ס. יזהר לגשש ולנתץ בחשיכה את פסילי החינוך הישראלי המנותצים בלאו הכי, כחונני המעגל שישן שבעים שנה, ואינו מודע כלל לכך שרעיון העבודה העברית שבק חיים ואת מקומו תפסה העבודה הערבית.

בהמשך קינתו על עצמו ועל בני דורו, אותה הוא נושא ביום-עיון לזכר בני דור אחר, שואל ס. יזהר את "זריתי לרוח אנחתי..." של ביאליק, תוך שהוא מערער את האנחה הביאליקית במשיחיות של פרופסור גרשום שלום ובגשמיות של בני דורו, הוא מסיים בסיטואציה פשטנית וחד-מדית של צעיר המסרב ל"קטרת", "בארץ גושן" (מעבר לסואץ — 1973) ואומר כך: "אני מחופר היום על הי-שפיצי של ההיסטוריה היהודית. אם אני

בסדר, כל ההיסטוריה תהא בסדר. אני נישל, הכל נופל, לכן אני כאן". ממש נופת-צופים! אבל מה עניין שמיטה להר-גריזים? הרי ההיסטוריה היהודית כולה היא קו אחד ארוך של "שפיצים" ו"קטור-רים" הנחונים במעין כלים שלובים ומופ-לאים, אכן, אבאנה דלה מצידו של סופר בערכים, באמת וביצר הקיום היהודי.

"הכל מוטל על כתפינו". כותרת דבריו של חנוך ברטוב היא: "אנחנו נושאים את העבר ואת המסורת לא ב-ארונות מותים", ניסוח חפני מעט במי-ס גרת בה נאמרו. על כל פנים, את משא המתים שלו מתחיל ברטוב בדברי קודמו, ס. יזהר, בדבר "אנארכיות העלול למוטט חס ושלום את הסוכה, סוכת דוד", ובהמ-שך מצטט ברטוב את ברנר המצטט את דוסטויבסקי: "כלום כבר צרת את האר-כת, שאתה מכין את המרק?" הוא מס-ביר לנוכחים כי "כיום-היפודיים — עם האימה, עם הניסיון הקשה הזה — לא נישבר דור, חושל דור..." ומוסיף: "דור-רי — הדור הראשון של בני הארץ, התי-נסה כדבר כזה כמילחמת-השחרור. פית-אום היתה ההרנשה — שהכל מוטל על כתפינו..."

אין פלא בדבר, שגם ס. יזהר וגם צילו, חנוך ברטוב, מתעלמים מעובדת כישלונו של דור תש"ח להנהיג את המדינה למענה הקיו את דמו, ובכישלונו הביא עלינו את המילחמות, עד מילחמת יום-הכיפורים. ברטוב מציג מבלי דעת את "ארונות המתים" שהוא ובני דורו נושאים על כתפיהם, תוך פליטה מתמדת של מליצות עקרות שאין כוחן להתמודד עם שאלת "הישראלי כיהודי" או עם כל שאלה אחרת המנסרת בחלל עולמנו. מן הראוי שבימיה-עיון הבאים לזכרו של סגן ישי רון ידברו חבריו ובני דורו על "הישראלי כיהודי" — על עולמם, חוויותיהם, פחדיהם ואמיתם, בתקווה שדבריהם ותחושותיהם יורסמו בדפוס, במתכונת של שכול ולא של כישלון.

ספרים מומלצים

ארץ

על פני 394 עמודים בסדר צפוף מציג רן סיגד בספרו ארץ חוויה אישית-ספרותית-פילוסופית על העבותות הקושרות אותו לארץ הזאת, על הטוב והרע שבה, תוך שהוא נע וגד בין נופים למבוכים, בין תחושות לפולחנים, ברצף מילולי עמוס בסמלים, בעזרתם הוא עורך את מיפויו שלו לארץ-ישראל, פרקי הספר, שהינם בבחינת מורידרך בלבידינט הסבוך של סיגד, הינם: מראה, השטן מסביר את מעשה הבריה, ביוכת הדרך של השטן (א. ארץ): כאב, פיתוי, מבול, נדר, ברית, ירושלים, גנידה, חורבן, יציאה (ב. גלות): כאב זרימה, קרח, שרב, עמוד האור, רוח סגריה, מתוך הקצף, דמות, חוויה, סינוט, עוד סינוט, משירי שבחי האדמה, ריקוד נוגה, עיוורון, תיקו, הסירה, נסיון, מידבר, משירי שבחי האדמה, קללה ימית, צום, נודד, ירושלים, שפל וגאות, ים המלח, המפיכה (ג. גאולה): כאב, הגיא, בית הכנסת ותקוותנו, תלם, טערה, ילד, בחורה, צפירה, מילחמה, שלום, ירו-שלים, למרות שהביקורת במוספים לספי-רות קיבלה ספר זה בצוננות, דומה שהזמן יגאלו, בדומה לחיים חמשל של פינחס שדה, שהביקורת ניסתה בזמנו למחוק אותו. הספר ראה אור בהוצאת ספרית פועלים.

מרבית מיבצעי לחי (לוחמי חרות ישראל) כנגד השליטון הבריטי, הובאו עד כה לידעת הציבור בספרים שחוברו בידי

* בדומה ליעקב שגזל את הבכורה מ-עשיר, מקובל על סופרי דור הפלמ"ח לאמץ לעצמם את התואר, הדור הראשון של בני הארץ" ולהתעלם מהעובדה שבחיי-ההדור הראשון גלדו במושבות הברון בראשית המאה, ביניהם אהרון אהרונסון, אבשלום פיינברג, יוסף ליזנסקי ועוד רבים אחרים.

אנשי המחזרת עצמם (נתן ילין מור, ישראל ארדר (שיב), יעקב כנאי (מזל), מתתיהו שמואלצ'ביץ וגאולה כהן). הספר נעורים במחזרת ניכתב בידי צבי טל מחדרה, שהיה נער לוחם בשורות לח"י. הוא עסק בפעולות חבלה בצפון הארץ, ניתפס על-ידי הבריטים וניכלא במחנה לטרון. הספר פורש את חוויותיו של לוחם-חירות צעיר, בלא נטייה כלשהי לבחינת ההיסטוריה או לסירובל עלילתי. הוא כתוב בעברית פשוטה ונטולת יומרות ספרותיות, וזו מעלתו העיקרית. הספר ראה אור בהוצאת דפוס לוטסקי, חיפה.

בוטק

פרשת אורפז

● מזה כמה ימים רוחשת תסיסה רבה בין תלמידי החוגים לספרות עברית, אמרי נות עברית, אמנות התיאטרון והקולנוע, באוניברסיטת תל-אביב. חודה מופנה כלפי בית-ההוצאה של הסתדרות הסטודנטים בתל-אביב, שמצא לנכון לפרסם כתבי-עת לשירה בשם רש, בעריכת אורצ'יון בר-ננס. לדברי הסטודנטים אין זה מתפקידו של בית-ההוצאה שלהם לסבסד את הספרות העברית, ולפרסם כתבי-עת המיועד למשוררי רים המפרסמים שיריהם בשולי המוספים לספרות של העיתונות היומית. לטענתם מוטב לטרוח בהוצאת כתבי-עת המיועד לסטודנטים, כדי שישמש במה ליצירותיהם ולהווי התרבותי שלהם. ● אירוע לציון הערכים הגלויים בספרות הישראלית המתהווה, נערך לרגל הופעת הקובץ ממשות כפולה בהשתתפות המו"לשורר איתמר יעוז-קמט, המתרגם ראובן כן-יוסף (סיפור אהבה), יעקב כסר (עיתון 77) ואהור כן-עזר (המחצבה). את הערב, שנערך במלתף עקד, הגדיר מחזאי תל-אביבי כ"חיוני דרישורישי ותלת-קולי בי-מרתף השואה". ● במחלוקת רבת-השנים שבין כתבי-עת סיון קריאה, בעריכת מנחם פרי, ועכשיו בעריכתו של גב-ריאל מוקד, נחשבים גם סופרים ומשור

יעקב אורפז תחמושת חיה

ררים כתחמושת חיה, ומעבר של סופר או משורר מצד אחד של הבריקאדה אל צידה השני מהווה "פרשה ספרותית" בפני עצמה. לכן עשויה לפרוץ ריגשה רבה בימים הקרובים בבתי-הקפה הספרותיים של תל-אביב, עם היוודע השמועה שבגליון 9 של סיון קריאה עומדים להתפרסם כמה סיפורים מפרי עטו של יעקב אורפז, שהתמיד עד כה בפרסום סיפוריו בעכשיו. קדם לו בסוף זה המחזאי יוסף מונרי, שסיפרו יומן נוכחות ראה אור בספרי סיון קריאה. לעומתם היתה זאת המשוררת יונה וולך שחדלה לפרסם את שירה בסיון קריאה ושבה לפרסום בעכשיו.